

The history of Bjärton Swingmaster (Part 1-3)

- The Beginning (Part 1)
- The Development (Part 2)
- Materials and Equipment (Part 3)

The Beginning (1952-)

Vi tänkte passa på att under de närmaste veckorna försöka sammanfatta alla de uppgifter som vi har kring Bjärtons tillverkning av Swingmastern. Inledningsvis börjar vi här med berättelsen om hur det kom sig att Bjärton startade tillverkning av den snyggaste kontrabas som världen skådat. Dock gör vi inte anspråk på sanningen utan berättelsen bygger på vad vi idag tror oss veta eller vad vi på goda grunder kan anta. Håll till godo!

De allra flesta kontrabasister i Sverige känner till Bjärtons kontrabasar. Bjärton från Bjärnum i norra Skåne som under åren 1946 – 1959 tillverkade ca 3 000 kontrabasar i 8 olika modeller. En av modellerna har fått närmast kultstatus bland basister, nämligen Bjärtons Swingmaster. Det finns säkert många skäl till det men entusiaster brukar särskilt lyfta fram den vackra sunburst-lacken, de vita kantlisterna och en mjukt rundad cutaway som sammantaget ger kontrabasen en attityd som svårigen kan överträffas. Det ska inte heller underskattas att Swingmastern endast tillverkades i några tiotal exemplar vilket säkert bidragit till att den idag även är ett uppskattat samlarobjekt.

Bjärtons Swingmaster har en alldeles egen historia som är väl värd att berättas. Muntliga uppgifter främst från fabriksarbetaren, sedermera direktören, Olle Tornerefeldt utgör underlag för historieberivningen tillsammans med genomgångar av de Swingmasters som idag är kända och de uppgifter som i övrigt gått att kontrollera.

Det berättas att disponenten Roland Beronius på Hagströms Musik i Älvdalen besökte den stora musikmässan i Frankfurt (Musikmesse) år 1951 eller 1952. På plats träffade Roland musikerna i Jazz at the Philharmonic vilka gav en bejublade konsert i anslutning till mässan. Roland kom i samspråk med den världsberömda amerikanske basisten Ray Brown och denne visade honom en skiss på en ny kontrabasmodell. Roland, som var god vän med Sigurd Nilsson, Göte Karlström och de andra på Bjärton Musikinstrumentfabrik, åtog sig att höra efter om de kunde tillverka en kontrabas enligt skissen.

Enligt Olle kom Roland in på Bjärtonfabriken i Bjärnum efter besöket på musikmässan. Han berättade om mötet med Ray Brown och han visade skissen på kontrabasen. På Bjärton fanns ingen tvekan att ta sig an uppdraget. Olle berättade att det inte var helt enkelt att åstadkomma den mjukt rundade cutawayen enligt Rays önskemål men

Bjärtons skickliga snickare under ledning av Göte Karlström lyckades till sist med gott resultat. Som Olle minns det tillverkades 2-3 prototyper inledningsvis. Dessa hade endast försetts med vit list runt lockets kanter och runt f-hålen. Baksidan saknade initialt den vita kantlisten.

En av prototyperna skickades till Roland Beronius i Älvdalen för beställarens bedömning. Efter en tid återkom Roland med beskedet att beställaren önskade att även baksidan försågs med vit kantlist. I övrigt var prototypen till belåtenhet. Därmed kunde Bjärton tillverka den första kontrabasen med den slutliga utformningen. Vad gäller modellnamnet berättar Olle att skissen från Ray Brown hade försetts med rubriken Swingmaster vilket Bjärton tyckte var ett alldeles utmärkt namn.

Vad kan då bekräftas i denna berättelse om Swingmasterns tillkomst? Ja, för det första kan vi konstatera att Bjärtons affärshandlingar samt förteckningar över tillverkning och serienummer från 50-talet har förkommit. Det innebär att muntliga källor från dem som var med är det närmaste sanningen som går att komma med vetskap om svårigheten att datera händelser så långt bakåt i tiden. Tyvärr är Olle Tornerefeldt den ende från den tiden vid Bjärton som är kvar i livet. Vi vill dock särskilt framhålla Olle som på ett förtjänstfullt sätt har bidragit till att försöka klarlägga så mycket som möjligt av Bjärtons instrumenttillverkning.

När det gäller berättelsen om Swingmasterns tillkomst kan vi inledningsvis med visshet konstatera att Ray Brown och de övriga i Jazz at the Philharmonic spelade på Frankfurtmässan den 20 november 1952. Eftersom Ray Brown inte besökte mässan vare sig åren innan eller åren efter tyder detta på att den första Swingmastern tillverkades år 1953. Olle har ett svagt minne av att den första Swingmastern levererades sent på året eller tidigt på det nya året vilket skulle kunna tyda på att den första prototypen skickades till Älvdalen i början av år 1953. Huruvida Roland Beronius befann sig i Frankfurt år 1952 eller om han träffade Ray Brown är okänt. Dock får det anses troligt att disponenten för Hagströms Musik såg det som angeläget att besöka den största musikmässan på europeisk mark vid den tidpunkten.

Enligt Olle återlämnades originalskissen till Roland Beronius och Hagströms Musik efter att den första Swingmastern hade tillverkats. Det är okänt om Hagströms Musik har kvar skissen i sina arkiv. Förutom muntliga källor utgör Orkesterjournalens helsida i marsnumret år 1955 det enda som stödjer att Ray Brown var beställare av den första Swingmastern. Olle berättar att fotografiet av Ray Brown spelandes på en Swingmaster togs i Stockholm av en fotograf från Hässleholm som Olle tyvärr inte minns namnet på. Originalfotot har inte anträffats. Dock kan vi med visshet konstatera att Ray Brown vid tidpunkten fanns i Sverige för att tillsammans med Jazz at the Philharmonics hålla två konserter på Stockholms konserthus den 2 och 8 februari år 1955. Vad som möjligen

talar emot historiebeteckningen är att Ray Brown enligt Olle fick ekonomisk kompensation för reklamfotot, något som skulle kunna tyda på att allt var en väl fördold pr-kupp.

Vi kan i vart fall med säkerhet säga att uppgifterna om prototyper stämmer. En av dessa har anträffats hos vår följare Nicklas Lindström som äger en Swingmaster där botten saknar vit kantlist. Det ger stöd åt uppgiften att de första prototyperna inte hade det slutliga utseendet. Nicklas bas saknar dessutom serienummer och bjärtonlogga vilket också får anses stödja uppgiften om prototyper.

I nästa del kommer vi att redogöra för Bjärtons fortsatta arbete med Swingmastern samt på vilket sätt vi kan använda serienummer för att årtalsbestämma basar.

Bjärton Swingmaster – The Development (1952-1958)

Vår berättelse om Bjärtons Swingmaster fortsätter. I den första delen inledde vi med bakgrunden till att Bjärton startade tillverkning av den snyggaste kontrabas som världen skådat. Nu kommer vi att redogöra för vad vi vet om serienummering och antalet tillverkades Swingmasters. Dock gör vi inte anspråk på sanningen utan berättelsen bygger på vad vi idag tror oss veta eller vad vi på goda grunder kan anta. Håll till godo!

Den 29 april 1954 brinner Bjärtons fabrik i Bjärnum ned till grunden efter det att inbrottstjuvar försökt att spränga sig in i kassaskåpet. Förutom att instrument och verktyg förstörs så brinner även Bjärtons förteckningar över instrumenttillverkning och serienummer upp. Vid den tidpunkten hade Bjärton två nummerförteckningar. Den ena förteckningen påbörjades vid företagsstarten hösten år 1946 och omfattade kontrabasar och cellos. Den andra förteckningen omfattade gitarrer och mandoliner vilka började tillverkas år 1952. För kontrabasar och cellos framgick serienumret och årtalet på en klisteretikett inuti instrumentets låda. Serien inleddes med nr 1 år 1946 och hade fram till branden avancerat till ca 2000. När gitarr- och mandolintillverkningen inleddes år 1952 startade den nya serien med nr 1001. Skälet till detta var ren affärsstrategi. Olle berättar att det var viktigt att visa goda försäljningssiffror, dels för potentiella kunder och dels för konkurrenter på marknaden, därav det höga ingångsnumret för serien. När serienummeringen för gitarrer och mandoliner påbörjades valde Bjärton att stansa in serienumret på ovansidan av instrumentens huvud till skillnad mot den handskrivna klisteretikett som användes för kontrabasar och cellos.

Hösten år 1954 hade Bjärton återuppbyggt fabriken och produktionen av instrument kunde ta fart igen. Serienummeringen för kontrabasar och cellos hade som redan nämnts

avancerat till ca 2000 medan serien för gitarrer och mandoliner låg på ca 1300. Bjärton valde nu att lägga samman alla instrument under en ny gemensam serieförteckning. Olle har ingen minnesbild vilken av serierna som valet föll på. Vi kan dock i efterhand konstatera att allt talar för att Bjärton fortsatte på förteckningen för gitarrer och mandoliner. Det är två faktorer som särskilt stödjer den uppfattning. För det första har vår följare Kent Melin en Swingmaster med serienummer 1971 från år 1954 noterat på en handskriven etikett i baslådan. Det talar för att Bjärton använde sig av handskrivna etiketter år 1954. Samtidigt har vi noterat kontrabasar av andra modeller än Swingmastern som har instansade serienummer på 14xx och 1704. Sammantaget ger detta stöd för teorin att Bjärton använde handskrivna klisteretiketter för serienummering på kontrabasar och cellos fram till företagsbranden. Därefter fick serienummeringen för gitarrer och mandoliner även utgöra serie för kontrabasar och cellos. I samband med denna övergång valde Bjärton att också börja stansa in serienumret på kontrabasar, närmare bestämt på halsklacken. Om teorin stämmer borde det finnas kontrabasar i intervallet ca 1300 – 2000 som har samma serienummer, den ena instansat på halsklacken och den andra på klisteretikett i baslådan. Några sådana exemplar har dock ännu inte påträffats.

Det finns idag tre kända Swingmasters som inte har serienumret instansat på halsklacken och som därmed borde ha numret på klisteretikett. Den första är den prototyp som tidigare har omnämnts och som ägs av vår följare Niclas Lindström. Den andra Swingmastern ägs av Kent Melin och har handskriven klisteretikett med nr 1971 från år 1954. Vår bedömning utifrån det resonemang som förts är att denna bas är tillverkad någon gång mellan den 1 januari och den 29 april 1954. Den tredje Swingmastern ägs av Ulf Kölzow och är sannolikt den äldsta kända basen bortsett från Nicklas Lindströms prototyp. Denna bas saknar tyvärr den handskrivna etiketten i baslådan, vilken sannolikt har lossnat under årens lopp. Däremot har Ulf Kölzows bas en liten plåtskylt på halsklacken med Bjärtons logga, vilken var vanligt förekommande på de tidigare kontrabasarna från 40-talet och de första åren på 50-talet. Vår bedömning är att denna bas tillverkades 1953 och kan därmed vara den första Swingmastern med den slutliga utformningen, innefattande vita kantlister på både lock och botten.

Vi har tillsammans med Vintage Guitars rekonstruerat Bjärtons serieförteckning för kontrabasar och cellos enligt nedanstående. Notera att förteckningen avser instrument med handskriven etikett i lådan.

Serienummer	Year
1 - xx	1946
xx - xx	1947
xx - 1xx	1948
1xx - 3xx	1949

3xx - 5xx	1950
5xx - 8xx	1951
8xx - 13xx	1952
13xx - 18xx	1953
18xx - 20xx	1954 (Jan-Apr)

På motsvarande sätt har vi rekonstruerat den sammanlagda serieförteckningen för gitarrer, mandoliner och kontrabasar efter företagsbranden den 29 april 1954.

Serienummer	Year
1401 - 1700	1954 (Aug-Dec)
1701 - 2900	1955
2901 - 4600	1956
4601 - 7164	1957
7165 - 10764	1958

I dagsläget finns 53 Swingmasters lokaliserade varav 31 serienummer är kända av oss. Den första kända Swingmastern med instansat serienummer har nr 2477 och är därmed tillverkad år 1955. Den sista kända Swingmastern har serienummer 8599 vilken tillverkades år 1958. Idag kan vi med säkerhet säga att Bjärton inte levererade någon kontrabas efter den 26 maj 1959 då de nyss funna leveransförteckningarna har sin uppstart vid det datumet och förteckningen saknar helt uppgifter om kontrabasar. Mycket talar för att Bjärton avslutade tillverkning av kontrabasar redan år 1958. I en artikel från 1960 i Accordion-Journalen beskriver Ove Hahn hur Bjärton i princip fick lägga ned all bastillverkning år 1956 på grund av Elvis Presleys framfart.

http://www.vintage-guitars.se/Bjarton/1960_Accordion-Journalen_article.pdf

En ofta återkommande fråga är hur många Swingmasters som har tillverkats. Tyvärr finns inga säkra uppgifter. En länge förekommande uppgift var Olle Tornerefeldts uppskattning på ca 25 tillverkade kontrabasar i en intervju för tidningen Fuzz. Numera vet vi att det tillverkades fler Swingmasters genom kartläggningen på denna facebook-sida. Förutom de 53 Swingmasters där ägaren identifierats känner vi till ytterligare tre basar, en i USA, en i Danmark och en som har kasserats. Vår uppfattning är dock att vi närmast oss den nivå som sannolikt tillverkades. Efter ytterligare samtal med Olle Tornerefeldt så skulle det förvåna storligen om särskilt många fler Swingmasters lämnade fabriken i Bjärnume.

Under kartläggningen av Swingmasters har vi också kunnat identifiera fem olika varianter;

1. Swingmaster lackad i sunburst med serienr på klisteretikett samt en rektangulär plåtskylt på halsklack med Bjärtonlogga i vit text på svart botten (1953).
2. Swingmaster lackad i sunburst med serienr på klisteretikett samt Bjärtonlogga i guldtext på halsklack (1954).
3. Swingmaster lackad i sunburst med serienr instansat på halsklack och Bjärtonlogga ovanför i guldtext på svart botten (1954-1957).
4. Swingmaster lackad i sunburst med serienr instansat på halsklack och Bjärtonlogga i guldtext ovanför (1956-1958).
5. Swingmaster i naturfinish med serienr instansat på halsklack och Bjärtonlogga ovanför i guldtext (1956).

I nästa del kommer vi att redogöra för de materialval och leverantörer som Bjärton använde sig utav i tillverkningen av Swingmastern.

Bjärton Swingmaster – Materials and Equipments (1953-1958)

Vår berättelse om Bjärtons Swingmaster fortsätter. I den första delen inledde vi med bakgrunden till att Bjärton startade tillverkning av den snyggaste kontrabas som världen skådat. Den andra delen innehöll känd information om serienummering och antalet tillverkade Swingmasters. Här i den tredje delen redogör vi för Swingmasterns olika materialval och underleverantörer. Dock gör vi inte anspråk på sanningen utan berättelsen bygger på vad vi idag tror oss veta eller vad vi på goda grunder kan anta. Håll till godo!

Det var många som på olika sätt hade lämnat sitt bidrag då en Swingmaster stod klar på lastbryggan utanför fabriken i Bjärnum. Vi ska här med hjälp av Olle Tornerefeldts minnesbilder försöka klarlägga Swingmastern in i minsta detalj.

Alltsedan företagsstarten hade Bjärton anlitat en lokal bildhuggare från Bjärnum vid namn Evert Gren för att snida huvud och snäcka till kontrabasar, så även till Swingmastern. Som kuriosita kan nämnas att Evert Gren även låg bakom de fantastiska träsniderierna på huvud och stallvingar till Bjärtons främsta gitarrmodell Classic (1968-1990). Halsen till Swingmastern tillverkades av lönträ vilket också användes till den fullstora modellen Standard. För de mest exklusiva kontrabasmodellerna Konsert och Favorit användes flammigt lönträ i halsen medan de enklare modellerna hade halsar av bok eller björk.

Greppbrädan och stränghållaren till Swingmastern tillverkades de första åren av ebenholz som köptes in av en dansk trähandlare vid namn Walter Jessen. Enligt Olle var det ett mindre elände att såga och behandla ebenholz varför Bjärton gick över till svärtat päronträ från samma trähandlare på senare tillverkade Swingmasters. Skälet var framförallt att päronträ var lättare att bearbeta men det var också ett billigare trämaterial. Genom att rista försiktigt på undersidan av stränghållaren kan den intresserade enkelt se om den är tillverkad av ebenholz eller päronträ - är träspånets brunfärgat så är stränghållaren och greppbrädan av päronträ.

Sedan företagsstarten år 1946 hade Bjärton köpt in mekanik och stackel från det tyska företaget Götz. Prisbilden var dock hög varför Bjärton i början av 50-talet började se sig om efter andra alternativ. I Osby 25 km nordost om Bjärnum låg en mekanisk verkstad som var beredd att starta upp tillverkning av både mekanik och stacklar till kontrabasar. I den mekanik som köptes in från Götz hade varje stämskruv sin egen fästplatta. Osby mekaniska tillverkade nu en mekanik i mässing med hel fästplatta vilket gav en större stabilitet och därmed bidrog att kontrabasarna höll stämningen bättre. Vi kan konstatera att under våren 1952 blev Osby Mekaniska huvudleverantör av mekanik och stacklar till Bjärtons samtliga kontrabasmodeller (mellan serienr 878 och 940). Samtliga Swingmasters har därmed mekanik och stackel tillverkad i Osby.

Swingmasterns lock, sarger och bakstycke bestod av egentillverkad fanér som limmades ihop i Bjärtons fabrikslokaler. Locket bestod av ca 4-5 ihoplimmade fanérblad i gran medan sarger och bakstycke bestod av ca 4-5 fanérblad i lönn. Olle kom ihåg att de fick dra ett snitt med kniven tvärs över trämaterialiet för att få till det välvda locket och bakstycket.

Stallen till Swingmastern fortsatte Bjärton att köpa in av Götz via deras filial i Göteborg. Även stålsträngarna köptes in av Götz. Swingmasterns karaktäristiska vita kantlister var av plast eller celluloacetatbuturat som materialet egentligen heter och köptes in i Vejbystrand. Genom att maskinpolera kantlisterna uppnåddes en bestående lyster. Dock var dåvarande yrkesinspektionen inte glada över kantlisterna p.g.a. dess giftiga innehåll.

Enligt Olle var lackarbetet hans stora bidrag i tillverkningen av Swingmastern. Olle berättade att han först lackade ett grundvarv med cellulosalack. Därefter ca 4-5 varv med polerlack, också det en cellulosalack. För att åstadkomma sunbursten användes en speciell schatteringspruta. När Swingmastern var helt ihopsatt och klar maskinpolerades den slutligen där det gick att komma åt. Enligt Olle kan det skönjas att det var svårt att få till en snyggt polerad yta under greppbrädan och på vissa sargpartier. Olle minns även att ett fåtal Swingmasters levererades med en naturfärgad lack efter förfrågan från kunder.

Det var Lars Wirstam, folkskolläraren i Bjärnum, som designade den klassiska Bjärtonloggan i samband med företagsstarten hösten 1946, den logga som bl.a. kom att pryda halsklacken på Swingmastern. Olle berättar att loggan egentligen var ett klistermärke som värmdes fast på halsklacken. Loggorna köptes in från Osby av en leverantör som Olle idag inte kommer ihåg namnet på.

Avslutningsvis kunde en nybliven Swingmasterägare köpa till ett fodral i tyg eller ett hårdfodral i papp. Båda fodralen tillverkades av samma leverantör från Dalarna. Tyvärr minns inte Olle namnet på leverantören.

Stort TACK till Olle Tornerefeldt för all information och alla anekdoter i samband med tillverkningen av Bjärtons Swingmaster.